

میراث طبیعی ایران

آثار ثبت شده در
فهرست میراث طبیعی ملی

جلد ۱: تابستان ۱۳۹۵

تهیه و گردآوری:

محمدحسن طالبیان

فرهاد نظری

علی قمی اوپلی

معاونت میراث فرهنگی

۱۳۹۷

شابک: دوره 6-21-978-600-8977-22-3 ج ۱

۵۱۳۱۲۶۳

شماره کتابشناسی ملی: میراث طبیعی ایران، آثار ثبت شده در فهرست میراث طبیعی ملی / تهیه و گردآوری محمدحسن طالبیان، فرهاد نظری، علی قمی‌اویلی؛ [به سفارش] سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری.

تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، ۱۳۹۶

مشخصات نشر:

مشخصات ظاهری:

ج: ۱؛ تا پایان ۱۳۹۵-

مندرجات:

عنوان دیگر: آثار ثبت شده در فهرست میراث طبیعی ملی.

موضوع: آثار طبیعی -- ایران

Natural monuments -- Iran

موضوع: مناطق طبیعی -- ایران

Natural areas -- Iran

رده‌بندی دیویی: ۳۳۲/۷۲۰۹۵۵

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۶ ط ۹۹ / QH۷۷

سرشناسه: طالبیان، محمدحسن، ۱۳۴۰ -

Talebian, Mohammad Hasan

شناسه افزوده: نظری، فرهاد، ۱۳۵۴ -

شناسه افزوده: Nazari, Farhad

شناسه افزوده: قمی‌اویلی، علی، ۱۳۵۵ -

شناسه افزوده: Ghomi avili, Ali

شناسه افزوده: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری

شناسه افزوده: Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism Organization

شناسه افزوده: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

شناسه افزوده: Research Institute of Cultural Heritage & Tourism

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

مرکز معرفی فرهنگی

معاونت میراث فرهنگی

آثار ثبت‌شده در فهرست میراث طبیعی ملی

جلد ۱: تا پایان ۱۳۹۵

تهیه و تدوین: محمدحسن طالبیان، فرهاد نظری، علی قمی‌اویلی

ویرایش: عبدالله مؤذن‌زاده

به اهتمام: مه‌رآن غلامی

طرح و اجرا: آتلیه نشر ایران‌نگار، وحید روزبهانی

امور اجرایی: به‌گاد مهری‌بخش

طرح جلد: م. ایران‌نژاد ینگجه

پردازش تصاویر و صفحه‌آرایی: و. روزبهانی

نمونه‌خوانی: رقیه کریم‌پور با همکاری امید رضایی و م. آریافر

شمارگان: ۱۰۰۰

چاپ اول: ۱۳۹۷

قیمت: ۵۰۰۰۰۰ ریال

شابک دوره: ۹۷۸-۶۰۰-۸۹۷۷-۲۱-۶

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۹۷۷-۲۲-۳

ناشر: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری و معاونت میراث فرهنگی

سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری

تمام حقوق برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان امام خمینی، ابتدای خیابان سی تیر، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

تلفن: ۰۲۱ ۶۰۰۶۶۷۳۴۴۵۲- دورنگار: ۰۲۱ ۶۶۷۳۴۷۸۸-

تارنما: www.richt.ir رایانامه: ccp@richt.ir

فروشگاه الکترونیکی کتاب: www.richtbook.ir

۸		- سخن ناشر
۹		- مقدمه
۱۴		- عملکرد حوزه میراث طبیعی از ابتدا تاکنون به تفکیک استان‌ها و سال ثبت
۱۵		- فهرست موقت میراث طبیعی جهانی ایران در یونسکو
۱۵		- فهرست آثار ثبت شده در فهرست میراث طبیعی ملی ایران
۲۹-۸۳۸		- معرفی آثار ثبت شده میراث طبیعی به ترتیب شماره ثبت
۸۳۹		- پیوست‌ها
۸۴۱		- دستورالعمل ثبت میراث طبیعی در فهرست آثار ملی
۸۵۸		- راهنمای تنظیم شناسنامه میراث طبیعی
۸۶۳		- فهرست مناطق چهارگانه تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست
۸۷۷		- راهنمای طبقه‌بندی نوین آی. یو. سی. ان از مناطق حفاظت شده (از: IUCN 1992)
۸۷۹		- قالب پرونده ثبتی میراث طبیعی
۹۰۱		- مشخصات اجمالی پرونده‌های میراث طبیعی ثبت شده

مقدمه

طبیعتی که امروز در اختیار ماست، به‌جامانده از دوران‌های مختلف زمین‌شناسی و تحول اکولوژیکی در مناطق رویشی و اقلیمی متنوع ایران است. بدون تردید، روند تخریب منابع طبیعی با گسترش تکنولوژی به‌شدت بالا گرفته است. با توجه به گرم شدن تدریجی هوا (ناشی از افزایش گازهای گلخانه‌ای) زیست در کره‌خاکی با مشکلاتی روبه‌رو شده است. از آنجا که کشور ایران جزء مناطق خشک کره زمین محسوب می‌شود و بلایای طبیعی و فرسایش‌های آبی - بادی از جمله مخاطراتی هستند که آثار طبیعی ما را همواره تهدید می‌کنند؛ حفظ چرخه زیستی، محافظت از منابع طبیعی، و تعدیل و احیای آثار طبیعی از ضروریاتی است که می‌باید بدان پرداخت. سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری کشور به عنوان متولی ثبت آثار طبیعی حرکتی پیوسته را از طریق اداره کل ثبت آثار در حوزه معاونت میراث فرهنگی در دستور کار خود قرار داده و جلسات متعدد تخصصی، با حضور نمایندگان سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور، سازمان حفاظت محیط زیست، مؤسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع کشور، کمیته ملی طبیعت‌گردی، چند تن از استادان دانشگاهی متخصص منابع طبیعی و سایر کارشناسان متخصص در این زمینه برگزار کرده است که نتیجه این جلسات بهیچ‌وجه و تنظیم پرونده ثبت میراث طبیعی در فهرست آثار ملی و دستورالعمل تهیه پرونده‌های پیشنهادی ثبت آثار طبیعی در فهرست آثار ملی است. امید است که این حرکت گامی مفید در جهت حفظ، احیاء و معرفی میراث طبیعی کشور ما باشد. امکان زیست‌سال برنشاط در روی کره زمین، نیازمند بستر و موهبت‌هایی است که بدون آن‌ها هرگونه حیاتی به ممت تبدیل می‌شود. طبیعت، بخشی است که روند تاریخی زندگی انسان‌ها و سایر مخلوقات را عیان می‌کند - و اگر انسان‌ها بدانند - بستری است همیشگی برای فرار از سستی‌ها و نعمتی است برای یافتن شور و نشاط برای زندگی بهتر. صیانت از این نعمت خدادادی سبب خواهد شد که موهبت‌های الهی طبیعت برای نسل‌های آینده نیز به خوبی حفظ شود و آنان نیز بتوانند از این نعمت‌های الهی بهره کافی ببرند. از جمله این آثار طبیعی درختان کهنسال هر کشور است که جزء مهم‌ترین ذخایر ژنتیکی گیاهی آن کشور محسوب می‌شود. به‌ویژه آنکه درختان کهنسال در دوران طولانی زندگانی خود، گاه طی هزاران سال، موانع اکولوژیک و تنش‌های نامساعد محیطی متعددی را پشت سر گذاشته‌اند و همچنان پایدار به زندگی خود ادامه می‌دهند.

از یک نگاه، میراث طبیعی را می‌توان در برگیرنده تمامی پدیده‌های طبیعی از گذشته‌های دور تا زمان پیدایش اندیشه بشری تا به امروز دانست که دارای جایگاه یا نقش فرهنگی می‌باشند. در مواردی این پدیده‌ها نقش خود را تا به امروز نیز همچنان حفظ کرده‌اند و گاهی تنها در اسطوره‌ها و باورهای کهن باقی مانده‌اند. نکته شایان توجه در این خصوص آن است که در گذر زمان، هم‌سو با تکامل و تعامل اندیشه‌ها و باورها، نگرش آدمی به این پدیده‌ها نیز دستخوش تغییر شده است. این نقش و جایگاه، در زمان‌هایی در شکل تقدس در باورها و اعتقادات آدمی شکل گرفته و گاه به جهت اهمیتی است که در معیشت زندگی روزمره انسان داشته و دارد.

از نگاهی دیگر، پدیده‌های طبیعی که دارای نقشی اثرگذار یا هرگونه عملکرد و تعامل در پیدایش و یا تداوم حیات انسانی یا تمدن‌های بشری بوده یا هستند، میراث طبیعی محسوب می‌شوند. کنش و واکنش‌ها و تعامل‌های بین آدمی و زیست‌بومش در طول قرن‌های متمادی، شکل‌گیری مجموعه‌ای از دانسته‌ها را موجب گردیده که انتقال و انباشت آن‌ها در گذر نسل‌ها، دانشی را گرد آورده که همان فناوری است. چگونگی پیدایش فناوری در سالیان کهن و تکوین آن، همواره تابعی از متغیرهای شرایط زیست‌محیطی انسان بوده است. فناوری در تمدن‌های گوناگون و در هر منطقه، متناسب با شرایط طبیعی و محیطی، صورت‌های گوناگونی یافته است؛ چرا که آدمی نیز گوناگونی‌های جبری طبیعت را با دامنه اختیار و یاری اندیشه خویش مهار کرده است. در نتیجه، گاه دستاوردهای بهره‌گیری از فناوری سنتی و گاه بنیادهای پیدایش این فناوری در شرایطی که حاصل

تعامل انسان و طبیعت باشند را می‌توان میراث طبیعی دانست؛ البته این زمانی است که این درهم‌آمیختگی، دستاوردی شگرف، ارزشمند، زیبا و یا اثرگذار در حیات بشری پدید آورده باشد.

زیست‌بوم تمامی گیاهان یا جانورانی که از ویژگی‌های یک منطقه خاص جغرافیایی باشند و یا به جنس و گونه‌ای با خصوصیات منحصر به فرد تعلق داشته باشند، اعم از جانورانی که دائما در محدوده جغرافیایی خاصی زندگی می‌کنند و یا آن‌هایی که مهاجرند ولی از مسیرهایی ویژه عبور می‌کنند، از منظر نقش و جایگاهشان، در معیشت، باورها و اعتقادات و یا دیگر جنبه‌های زندگی انسانی، میراث طبیعی محسوب می‌شوند. مناطق رویش مجموعه‌ها و یا گاهی گونه‌های ارزشمندی از گیاهان دارویی از نمونه‌های بارز این تعریف هستند.

میراث طبیعی گاهی عنصری است از عناصر معمولی طبیعی که عموما به سبب شکل طبیعی ویژه، محل خاص قرارگیری و یا نوع کاربری آن، دارای جایگاه و نقش فرهنگی ویژه‌ای است. در بیشتر موارد در ذهن مردمان، تداعی کننده نشانه‌ای از باوری کهن بوده است. صخره‌هایی با شکل‌هایی شبیه به جانداران مانند سنگ عقاب در کوه سبلان که پاسبان راهی است که به قلعه مقدس سلطان ختم می‌شود و یا فسیل یک دو کفه‌ای با نام لופا دیکوتوما (*Lopha dichotoma*) که در جنوب ایلام آن را اثر چنگ‌پری و موجب افزایش رزق و روزی و برکت می‌دانند و یا زندان سلیمان در نزدیکی تخت سلیمان همگی مصادیق میراث طبیعی هستند.

مناطق یا پدیده‌های طبیعی گوناگونی که در اسطوره‌ها یا متن‌های کهن از تقدس یا نقش فرهنگی آن یاد شده است، مانند کوه اسپرور در شاهنامه یا رخدای مقدسی که سرزمین ایران ویج را در بر گرفته‌اند.

میراث طبیعی مکمل میراث فرهنگی است و جدانشدنی از آن. این میراث از نظر علوم و بقای گونه‌های گیاهی و حیوانی که خود تشکیل دهنده منابع برای تجارت و ضروری برای تداوم زندگی و بقای این کره خاکی هستند، اهمیتی اساسی دارد. این میراث چه بناهای تاریخی باشند چه فضاها منظر و طبیعت محافظت شده، دائما در برابر خطرهای تخریبی ناشی از تاثیر گذشت زمان، اعمال غیرمسئولانه افراد، فرسایش، رطوبت، آلودگی، شهرسازی گسترده و توریسم گروهی و همگانی است. در برابر چنین خطرهای موجود و رو به افزایش، ایجاد آگهی، پدیدگی از نیاز به حفاظت از این میراث و حرکتی نوین برای مشارکت فعالانه در نگهداری و در اختیار عموم قرار دادن آن در سطح جهان، به خوبی احساس می‌شود.

از سال ۱۳۸۵ بحث ثبت میراث طبیعی به استناد ماده ۲ قانون تشکیل میراث فرهنگی و گردشگری مصوب سال ۱۳۸۲ و آئین‌نامه اجرایی آن مصوب هیئت محترم وزیران، سال ۱۳۸۲ در معاونت میراث فرهنگی، دفتر ثبت آثار طرح شد. ابتدا برای این کار کمیته تخصصی تدوین دستورالعمل ثبت میراث طبیعی ملی شکل گرفت. این کارگروه متشکل از نمایندگان دستگاه‌های ذی‌ربط و دانشگاه‌های تهران، تربیت مدرس، آزاد واحد تهران و تحقیقات و موسسه تحقیقات جنگل و مرتع کشور بوده است.

در اواخر سال ۱۳۸۶ دستورالعمل ثبت نهایی شد و توسط شورای سیاست‌گذاری میراث فرهنگی مورد تایید قرار گرفت و توسط ریاست وقت سازمان به استان‌ها ابلاغ شد و با ثبت کوه دماوند در تاریخ ۱۳/۴/۱۱۰۰ و برگزاری جشن ثبت آن در کمپ کوه‌نوردی شهر پلور رسماً ثبت میراث طبیعی ملی کشور در سازمان میراث فرهنگی آغاز شد.

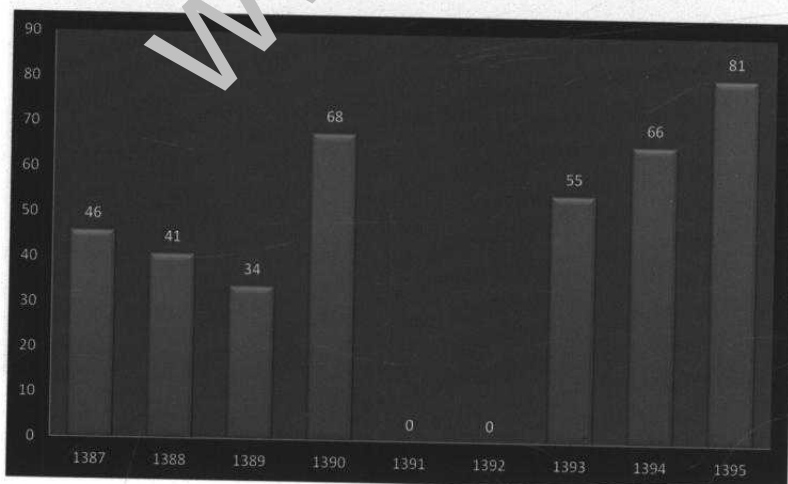
گروه میراث طبیعی در دفتر ثبت آثار و حفظ و احیای میراث معنوی و طبیعی تا پایان سال ۱۳۹۵ حدود ۳۹۱ اثر را در این فهرست ثبت نموده است که در این کتاب به آن پرداخته شده است و تحت عنوان جلد اول جمع‌آوری شده است. با امید به خداوند سبحان در آینده نیز ادامه آثار ثبت شده طبیعی در قالب جلد‌های بعدی به چاپ خواهد رسید. (نمودار شماره ۱، ۲، ۳، و ۴) از بین میراث طبیعی ثبت شده ۲۰۵ اثر مربوط به درختان کهنسال، ۳۹ اثر مربوط به چشمه و سراب، ۲۶ اثر مربوط به آبشار، ۲۱ اثر مربوط به غار طبیعی، ۱۸ اثر مربوط به اثر کوه، ۱۸ اثر مربوط به رویشگاه جنگلی، ۹ اثر مربوط به تالاب، ۱۰ اثر مربوط به دریاچه و مابقی شامل، گلفشان، رودخانه، ژئوپارک، زیستگاه خاص، جزیره، تپه‌های ماسه‌ای، بیابان، دره، رویشگاه گونه‌های دارویی، چشمه معدنی و آهکی، هرباریوم، مناطق حفاظت شده، نرگس‌زار، چمن طبیعی، زمین لغزش، منظر منحصر به فرد، دشت، باغ، پدیده خاص زمین‌شناسی، دریا و گنبدهای نمکی بوده است (نمودار شماره ۴).

از بین درختان کهنسال ثبت شده بیشترین آمار مربوط به چنار (۹۵ اثر)، سروها (۳۶ اثر)، ارس (۱۵ اثر)، گردو (۱۵ اثر)، بنه (۱۰ اثر)، توت (۷ اثر)، زیتون (۳ اثر)، بلوط و کنار (هر کدام ۲ اثر) و آزاد، پده، صنوبر، زبان گنجشگ، گز، داغداغان، نارون و

بید (هر کدام ۱ اثر) در این فهرست ثبت شده است (نمودار شماره ۵).

در زمینه میراث طبیعی جهانی نیز در سال ۲۰۰۷ و ۲۰۰۸ میلادی ۱۱ اثر تحت عنوان فهرست موقت میراث طبیعی جهانی به یونسکو ارسال شده است این فهرست در سال ۲۰۱۷ به روزرسانی شد و اثر طبیعی گنبد های نمکی ایران و غار تاریخی - فرهنگی طبیعی کرفتو به این فهرست میراث طبیعی اضافه شده است. پرونده منطقه حفاظت شده ارسباران دومین اثر میراث طبیعی ایران است که در استان آذربایجان شرقی واقع شده است و در مهرماه ۱۳۹۶ قرار است توسط کارشناسان یونسکو مورد بازدید قرار گیرد. بیابان لوت در چهلمین اجلاس یونسکو در کشور ترکیه در تیرماه ۱۳۹۵ به عنوان اولین میراث طبیعی ایران فهرست میراث جهانی جای گرفته است ثبت بیابان لوت این مسیر با ارزش کشور را که تاکنون نتوانسیم از آن بهره ببریم به دلیل هماهنگ نبودن دستگاه های متولی با سازمان میراث فرهنگی، فرصت ثبت میراث طبیعی در فهرست بین المللی از دست رفته بود ولی بعد از ثبت بیابان لوت قطعا یک افق جدیدی در کشور ایجاد شده است.

محمدحسن طالبیان، فرهاد نظری، علی قمی اویلی

نمودار ۱. تعداد آثار میراث طبیعی ثبت شده به تفکیک سال تا پایان سال ۱۳۹۵.